عوسمان قادر:
هەموو جارێک شاکارێک بووە بە ڕەمزی ڕووداوێکی گەورە.. هێشتا خاوەنی هونەرێکی کوردیش نین ناوی هونەری شێوەکاری کوردی بێت

عوسمان قادر یەکێکە لەو هونەرمەندانەی کە لە ڕێگای هێڵکارییەوە توانیویەتی زۆرترین کار و هەستەکانی خۆی بنەخشێنێت و بتوانێت هەر لە ڕێگای هێڵەوە ئاوێتەی یەکێک لە گەورەترین مۆزەخانەکانی بەریتانیا بێت بەناوی (تەیت گەلەری) و یەکێک لەو هێڵکاریانەی کە بۆ ماستەرەکەی کێشابووی لە نزیک هێڵکارییەکی هونەرمەندێکی گەورەی وەکو (تێرنەر)ەوە دابنرێت.

هونەرمەند عوسمان قادر لە دوای بەدەستهێنانی بڕوانامەی ماستەر لە هونەردا، ئێستا لە بەریتانیا سەرقاڵی بەدەستهێنانی بڕوانامەی دکتۆرایە لە هونەردا و ئەنفال تێزی دکتۆراکەیەتی، لەگەڕانەوەی ئەم جارەی هونەرمەند بۆ شاری سلێمانی ئەم دیدارەمان لەگەڵدا ساز کرد.

هەڤپەیڤین: بەختیار سەعید
(سلێمانی)

* بۆچی هونەر بووە هۆکاری دەربڕین لەلات؟

– هەمـوو مـرۆڤـێک لە ژیاندا لە ژێر کـاریگەریدا دەبێت، ئەگەر باسی خۆم بکەم دەڵێم بۆ گفتوگۆکردن و پێوەندی کردنم پێویستم بەوە هەبووە ڕێگەیەک بدۆزمەوە بۆ گـەیاندنی هەست و کـاریگەریـیـە دەروونی و سروشتـیـیـەکان، خۆم هەستم دەکرد کە کەمدوو و بێ دەنگ بووم، هەمیشە سەیرکردن و گەڕان لەلام زۆر چێژی پێداوم، جوانی سروشت زۆر سەرسامی دەکردم، هاتوچۆی هەورەکان زۆر سەرنجیان ڕادەکێشام، هەر لە منداڵییەوە پیرەمەگروون و هەورەکـان جێگای سەرنجم بوون، بناری گڵەزەردە و گۆیژەو ئەزمەڕ هەمیشە مۆزەخانەی من بوون، تا دەستم قەڵەمی گرت و لەگەڵ قەڵەمدا بووم بە هاوڕێ، ئیـدی کـەوتمە دنیـایەکی ترەوە و هەر لە پۆلی سێیـەمی سەرەتایی بۆ یەکەم جارە ساڵی ۱۹۷۳ مامۆستا (نووری ئیـسـمـاعـیـل) لە قـوتابخـانەی بادینانی سـەرەتایی ئاشنابووم کە دیوارەکـانی قـوتابخـانەی وێنە دەکـێـشـا، وەرزەکـانی بەشـێـوەیەکی زۆر جـوان دەکـێـشـا، مـن هەر بەردەستیم دەکرد، بەزۆری خۆم شتەکانم بۆ دەگواستەوە و دەمـویست کـارئاسـانی بۆ بکەم، زۆر هەسـتم بە نزیکی دەکرد لێی تا گفتوگۆیەکم لەگەڵیدا پەیداکرد، بۆ یەکەمین جار بەڕەنگی پاسـتیلی چەور تابلۆیەکی گـەورەم لەسـەر تەختە ڕەشەکە بۆ کێشا، مامۆستا نووری زۆر ڕەزامەندی نیشان داو زۆر خۆشحاڵی کردم، هەر بۆیە بەکێشانی هەر کـارێکی هونەری ئاسـوودەییـیـەکم لەلا دروست دەبوو، هەسـتم دەکـرد زۆر لە ناخـمـەوە نزیکە، ئیـدی بەدوای ئەوەدا دەگـەڕام کـە تواناو زانینی زیاتر پەیدا بکەم، سـەرەتای ئاشنابوونم بەکـاری هونەرمـەندان بۆ سـاڵی ۱۹٦۷ دەگەڕێتەوە کە لەیانەی سیروان ئاشنایەتیم لەگەڵ مـامـۆسـتـا و هونەرمـەندی گەورە (کـامـیـل ئەحـمـەد) پەیداکرد و سەرسامی کارەکانی بووم، پاشان بارودۆخ و باری ژیانی ئەو کاتەمـان بەشـێـوەیەک بوو کە ئازارەکـان خۆیان بەسەر شێوازی کارەکانمدا دەسەپاند، قوتابخانەی تەعـبـیـری باڵی بەسـەر ئەو کـارەکـانمدا کـێـشـابوو، لەو سـەردەمـەشـدا سـەرچاوەی هونەری زۆر کـەم بوو، یان نەبوو، بۆ یەکەم جار کە کارەکانی کۆنستابلم بینی زۆر سـەرسـامی کـردم، هەروەها کـارەکـانی تۆلس لۆتریک و دیگاس مـاوەیەک زۆر بەڕوحم نزیک بوون بە زۆر هۆ، بەلام ڕووداوە تراژیدییـە بەردەوامـەکـانی ڕۆژانە ڕێگای

ئەوەی نەدەدا بەو شـێـوەیە کـار بکەم، لەبەرئەوەی بێ بیـرکـردنەوە شـێـوەی کـار و ڕێبـازێکی تر خـۆی بەسـەر کارەکانمدا سەپاند کە زۆر لە ناخەوە نزیکبوون، لە ناخی خـەڵکدا دەژیا، یەکگرتن و کـوشتن و ڕاگـواستن، یان هێنانەوەی لە سـێـدارەدراوەکـان جـەرگ بڕبوون، زۆر نزیکیش بوون لە ژیانم، بابەتەکان زۆر ڕاستەقینە بوون، ئیـدی کـارەکـان پێـویسـتـیـان بە پەروەردەکـردن و بە هەنگاونان بوو، دەمـزانی کـە بە پەلە کـاری زیندوو دروست نـابـێت، دەبـێ بە هـێـمـنـی بە ڕەوتـی تاقـیکردنەوەکـانمدا بڕۆم تا بتـوانم کاری جوان ببیـتـە نموونەی هەوڵەکـانم، دواتر کـە زیاتر بە دواداچوون و تێکەڵی پەیدابوو هەسـتم کـرد کە زۆر لە ڕوحی (گـۆیا، کیتا کۆلفیچ)ەوە نزیکم، ببووم بە هاوڕێی کارەکانی گۆیا کە تا ئێستاش کاریگەری ڕۆحی لە ناخمدا هەیە، بەلام بەشێوەیەک کە تایبەتمەندی و ڕوحییەتی خۆم ون نەکەم، لاتان سەیر نەبێت من ئێستا کە دکتۆرا لەسەر جینۆساید لەڕێی هێڵکارییەوە دەخوێنم، چەند هونەرمەندێک کە لە هەمان بارودۆخی مندا ژیاون، ئێستا زیندوون و باس و

لێکۆڵینەوەیان لەسەر دەکەم، کلیلی باسەکەم لە هونەرمەندی مەزنی ئیسپانی گۆیاوە دەست پێدەکات، چونکە بەڕای من (گۆیا) بۆ (٢٠٠) ساڵە گەورەترین هونەرمەندی جیهانە لە ڕووی هەست و دەربڕینەی شاکارەکانییەوە.

* پەیمانگەی هونەرە جوانەکانی سلێمانی بۆ خۆی هەنگاوێکی تری گەشەکردن و چاوکردنەوەی هونەری بوو بۆتان، ئایا لەم قۆناغەدا کە تێکەڵاوبوونێکی نوێتر بوو، لەگەڵ ئاشنابوون پانتاییەکانی هونەر و هونەرمەندانی شاری سلێمانی، وەک هونەرمەندێک لەم قۆناغەدا چ شێواز و دنیابینینێک تۆی گۆڕی؟

– لە ڕاستیدا کردنەوەی پەیمانگەی هونەرە جوانەکان لە سلێمانی لەوکاتەدا خەونێکی زۆر گەورە بوو، بەڵام بۆ بەندە لەکاتێکی لەباردا نەبوو، هەروەک پێشتر ئاماژەم بە هەندێ کاریگەری هونەری و شێوازی کارکردن کردووە و لە زەمینەیەکی بە ئاگا و ژێرخانێکی هونەریدا چوومە پەیمانگەی هونەرە جوانەکانەوە، چوار ساڵ لە یانەی سیروان کاری ستیل لایف و مۆدیلم کرد، لەوێش ئەمە دوو ڕووی هەبوو، ڕوویەکی باشی ئەوەبوو کە من (٥) ساڵ بە بەردەوامی خەریکی کاری هونەری بووم، ڕووە خراپەکەشی ئەوە بوو کە نەمدەزانی چ شێوە هونەرێک دەخوێنم، دەتوانم لەوێ چی ئیزافە یەک بکەم، دیارە لەگەڵ ڕەچاوکردنی هەندێ نازی مامۆستاکان بۆ من، بەڵام ئەوە ئاسوودەیی پێ نەدەبەخشیم، کە ئەو هونەرە بکەم کە چەند ساڵێک لەوەوپێش کردبووم، ئەمەش تا ڕادەیەک زیانی پێ گەیاندم لە دووبارەکردنەوەی کاری ئەکادیمی و فرسەتی فێربوونی زیاترم کەم بوو، من پێویستم بە کەسانێک بوو کە تواناو ژێرخانی هونەرییان لەمن زیاتر بێت، بەڵام هەر لەو سەردەمەدا لەگەڵ سەختی ژیان و بارودۆخدا سەردانی پەیمانگەی بەغدام دەکرد، ئەوەش نەبووە هۆی تێرکردنی ڕوحی من.

* دوای ساڵی ١٩٨٨ و کارەساتی کیمیابارانی شاری هەڵەبجە تۆ لەگەڵ چەند هونەرمەندێکی تردا پێشانگەیەکی تایبەت بەو کارەساتانەتان لەشاری سەقز کردەوەو پاشان کارەکانتان کران بەکارت و بەزۆربەی وڵاتاندا بڵاوبوونەوە، ئایا ئەو بەشداری و نێوبانگە چی پێت بەخشی؟

– دەتوانم لێرەدا وتەیەکی هاوڕێی خۆشەویستم هونەرمەندی گەورەی میللەتەکەمان (ڕەمزی قوتبەدین) بڵێمەوە کە (شاخ زانکۆ)بوو، منیش بڕوام وایە، بەڵام زانکۆیەکی پڕ کارەسات و تراژیدیای سەدە بوو، ساڵی ١٩٨٨ دوای هەردوو کارەساتی ئەنفال و هەڵەبجە بۆ من وەک هونەرمەندێک کە ئەو هەموو وێرانکاری و بە کۆمەڵ کوشتنەم بینی، لە بەشێکی تری کوردستاندا لە شاری سەقز نیشتەجێ بووین، ئەو هەموو کارەساتانە لە ناخمدا دەهاتن و دەچوون، لە دوای (٢٠) ساڵ هێشتا من بە گەرمی ئەو کارەساتانە لە ناخمدا ڕۆژانە سەر هەڵدەدەنەوە، هەر بۆیە بەردەوام خەریکی کارکردن بووم بە هێڵکاری و بەشێوەی جیاجیا، کارەکان خۆیان دەسەپاندو لەگەڵ چەند هاوڕێیەک لە دەزگای ڕاگەیاندنی یەکێتی نیشتمانی بووین و لەگەڵ مامۆستا ڕەمزی ئەردەڵان و ڕێبوار سەعید هەمیشە باسمان لە کارەکانمان دەکرد، ئەوانیش بەردەوام کاریان دەکرد، بەڵام من فرسەتی جووڵەو هاتوچۆم زیاتر بوو، بۆیە لە چەند هەوڵدانێکدا لە تاران توانیم چەند پێشانگەیەکی هاوبەش لەگەڵ هونەرمەندان ڕەمزی و ڕێبوار و ئەردەڵان و ئاکۆ ساز بکەم، بۆ ساڵیادی هەڵەبجە بە هاوکاری هونەرمەند کاک عەباسی ڤیدیۆ ساڵی ١٩٨٩ کارێکمان کرد کە زۆر دەنگی دایەوە، هەر بۆیە حکومەتی ئێران بڕیاری دا کە بۆمبابارانی هەڵەبجە لە کۆمەڵگەی نێودەوڵەتیدا گەورە بکات، بۆیە لەڕێی پێوەندییەکانی یەکێتی لە تاران داوایان کرد من بچم بۆ تاران تا هاوکارییان بکەین، لەوێ بڕیاری ئەوەیان دا هونەرمەندەکان سەفەر بکەن و کارە هونەرییەکانمان لە چەند وڵاتێکی ئەورووپادا نمایش بکرێت، لەوانە (بەریتانیا، فەرەنسا، سوێد، ئیتاڵیا) دوای هەوڵدانێکی زۆر هونەرمەندان (ڕەمزی قوتبەدین، ڕێبوار سەعید) فیزەیان وەرگرت و پیشانگەیەکی هاوبەشیان لە پاریس بۆ کردینەوە، بەڵام کارەکانمان ژمارەیەکی زۆریان لێ چاپکرا، لە پشتی کارەکانیش باسی بۆمباباران کردنی هەڵەبجە بە ئینگلیزی تێدابوو بە ئیمزای هونەرمەندەکەوە و داوای پشتیوانی بۆ هەڵەبجە کرابوو کە بە هەموو دنیادا بڵاوبووەوە، بە دڵنیاییەوە سەرکەوتنێکی زۆر گەورە بوو بۆ ئێمە، چونکە خەباتی چەکداری نەمابوو، هەموو خەڵک بێ هیوا بوو، پشتیوانی زۆر کەم بوو، تەنیا هونەر دەیتوانی کاربکات،

سەرکردایەتی (ی.ن.ک) زۆر هاوکاری و پشتیوانییان لێ دەکردین، تیپی مۆسیقای شەهید کارزانیش چەند بەرهەمێکی زۆر گەورەیان پێشکەش کرد کە لەوکاتەدا ڕۆڵێکی زۆر گەورەی هەبوو، هەروەها ئەو بەدەنگەوەهاتن و ناو بیستنەوەیە گڕوتینێکی زۆری پێ داین، دەرکەوت کە هونەر چ ڕۆڵێکی زیندوو لە گەیاندنی ئەو کارەساتە جەرگبڕانەدا دەبینێ، ئەگەر هونەرمەند تاقیکردنەوەی هێمنانە و بیری مرۆڤانەی زیندوو سەروەری کارەکانی بێت، هونەرەکە دەبێتە زمانێکی زیندوو و تۆکمە و گوزارش لە ناخی میللەت و گێڕەرەوەی کارەساتەکان دەبێت.

* تا چەند لەو بڕوایەدایت هۆکاری نەبوونی ئەرشیڤێکی هونەری کوردی بۆ نەبوونی ڕەخنەگری شێوەکاری دەگەڕێتەوە، یان دەتوانین بڵێین ئێمە خاوەنی هونەرێکین کە ناوی هونەری شێوەکاری کوردییە؟

– بەڕای من هێشتا خاوەنی هونەرێکی کوردی نین، کە ناوی هونەری شێوەکاری کوردی بێت، لەبەر زۆر هۆ کە ڕەنگە دانەیەکیان هەمیشە بگێڕینەوە بۆ ئەوەی بە درێژایی مێژوو خاوەنی قەوارەیەک نەبووین، ئێمە تێکەڵ بە مێژووی میللەتانی دەوروبەر بووین ڕەنگە ئەمە وابێ، بەڵام ئەوەی ئاشکرایە کە مێژووی هونەری شێوەکاری لەناو میللەتانی دەوروپشتماندا بناغەیەکی تۆکمەی شێوەکاری نییە بەو شێوەیەی کە لە ئەورووپادا هەیە، لە پێش سەدەی ڕێنسانسەوە تا بە ئەمڕۆش دەگات هونەری ئیسلامی کە بناغەیەکی تۆکمەی هەیە لە تورکی و ئێران و هەندێ وڵاتی ئیسلامیدا بەشێوەیەک کاریگەری نەبووە دیاربێت، ئەو کاریگەرییە ئەگەر بەسەر ئەدەبەوە دیاربێت ئەوە بەسەر هونەری شێوەکارییەوە هەر نییە، ئێستاش کە دڵنیام هونەرمەندی باشمان هەیە و هەوڵدانی دڵسۆزانەش هەیە، بەڵام بەداخەوە نەبوونی ڕەخنەگری بەتواناو تایبەتمەند هۆیەکی گەورەیە لە ونبوونی زۆر هونەری باش و ڕاستەقینە، زۆرجاریش دەبێتە هۆی سەرهەڵدانی هونەری نەزۆک، دەرخستنی هونەری ناتەندروست، ڕۆڵی ڕەخنەگری ڕاستەقینە دیارە، کە من پێم وایە لە دوای ئەم چەند ساڵ ئازادییە بۆ ئێستامان زۆر لە دواوەین، بەداخەوە سستمی دەوڵەتیش بە شێوەیەکی ستراتیژی نارواینێتە ناو ئەو بارودۆخە و لە دواخستنی ئەو بەرپرسیارێتییە هاوکارە.

* بوونی هونەرمەندانی کورد لە دەرەوەی کوردستان چەند توانیویانە تواناکانی هونەرمەندانی کورد بە چاوی ئەورووپایی بناسێنن؟

– لە ڕاستیدا هونەرمەندانی کوردی زۆر باش لە دەرەوەی وڵاتدا هەن، بەڵام تا چەند توانیویانە گوزارشت بکەن، ڕەنگە ئەوە هەڵسەنگاندنی ئاسان نەبێت، یان من نەتوانم ئەم هەڵسەنگاندنە بکەم، چونکە نەبوونی هونەرێکی ڕەسەنی کوردی لەم بوارەدا و تێکەڵبوون بە کۆمەڵگەیەکی دەوڵەمەند کە سەرمایەکەی چەندین سەدەیە لە هونەر، بە ئاسانی کاریگەری خۆی بکات و مۆرکی خۆی پێوە دەرخات، بەڵام ئەمە کێشە نییە، ئەگەر هونەرمەند بتوانێت تاقیکردنەوەی بەردەوام بێ و هەوڵی بە پەلەی پێوە دیار نەبێت بۆ گەیاندن و گوزارشکردن لە ناخی خۆی، کە هەر لە ڕێی خۆشییەوە دەتوانێت گوزارش لە فەرهەنگی میللەتەکەی بکات، ئەمەیان گرنگە چونکە بمانەوێ و نەمانەوێ ئێمە هەموو یاسا و ڕێساکانی هونەرمان لەڕێی خۆرهەڵاتەوە وەرگرتووە، ئەوان خاوەنی ئەو پسپۆڕییەن هەتا بە بەراورد لەگەڵ زۆر لە میللەتانی تریش، کە خاوەنی دەوڵەتن لە زۆر کۆنەوە، کە ئەمیش

هۆکاری خۆی هەیە، ڕەنگە ئێرە جێی ئەوە نەبێت ئێستا زۆر لەسەر ئەو باسە بڕۆین.

* زۆر لە هونەرمەندان لە جیهاندا هەوڵیان داوە ئەو کارەساتانەی کە بەسەر نەتەوەکەیاندا هاتووە لە ڕێگەی کاری هونەرییەوە کارەساتەکە بە جیهان بناسێنن، تۆش کارەساتی (ئەنفال)ت هەڵبژاردووە و کردووتە بەکاری هونەری، بیرۆکەی ئەوەی ئەنفال بکەیتە پرۆژەیەکی هونەری بە چ هزرێکەوە کارت لەسەرکردووە تاکو بیکەیتە کاری هونەری و بڕوانامەی ماستەر و ئێستاش بڕوانامەی دکتۆرای لەسەر بەدەست بهێنیت؟

– ئەوە بابەتێکی گرنگە و زۆر قسەکردن هەڵدەگرێت، ئەم جۆرە گفتوگۆو لێکۆڵینەوانە کەمن، ئەمە بەڕاستی گێڕانەوەی ویژدانی ئینسانییە کە لەسەرەتای دروستبوونی ئینسانەوە پەنای بردووەتە بەر هونەر، ئەگەر ناویشی نەنرابێت هونەر، شێوەیەک بووە لە شێوەکانی دەربڕین، کە لە ڕێگەی هونەرەوە ئازارو موعاناتەکانی خۆیان لەسەر دیوارەکان بنووسنەوە، لەبەرئەوە ئەو نووسینانە، ئەو هێمایانە، یان ئەو پەیکەر و وێنانەی لەسەر دیوارەکان نەخشێنراون زۆر ڕاستەوخۆ گێڕانەوەی ئەو کارەساتانە بووە، دوای ئەوە چەندین قوتابخانەی لێوە دروست بووە، قسەکەی ئێمە ئەوەیە کە چۆن بتوانین لە ڕێگای هونەرەوە کارەساتەکان بگێڕینەوە وەکو ئەوەی کە لە هەموو جیهاندا هەیە، هەموو جارێک کارێکی شاکار بووە بەمایەی گێڕانەوە ڕەمزی ڕووداوێکی گەورە، ئەمە زۆر گرنگە، پێویستە بڵێین ئێمە لە کوێوە دەست پێ بکەین؟ ئەمە قسە هەڵدەگرێت، بە دڵنیاییەوە لەسەردەمی نوێشدا جۆرنیکای پیکاسۆ، پیکاسۆ خۆی لەوێ نەبووە، لەکاتی بۆردوومان کردنی گوندی جۆرنیکا پیکاسۆ لەیەکێک لە ڕۆژنامەکاندا دەیخوێنێتەوە کە ڕووداوێکی لەوجۆرە ڕوویداوە، ئەمە کاریگەرییەکی زۆری لەسەر بەجێدەهێڵێ و ئەنجام دەبێتە خولیایەکی سەری و وای لێدەکات بچێتەوە بۆ گوندی جۆرنیکا و گوندەکە ببینێت، ڕاستە ڕووداوەکەی نەبینیوە، بەڵام دەچێت بەناویدا دەگەڕێت، ئەمە جگە لەوەی لەسەدەی هەژدەیەمدا گۆیا جگە لەوەی لەناو کارەساتەکاندا ژیاوە، لەگەڵ ئەوەشدا کە کەڕ دەبێت، دەچێت بۆ ئەو شوێنانەی کە خەڵکی ئەشکەنجەیان تێدا بینیوە و کۆمەڵکوژ کراون، کە ئەمەش لە گوندی سەرەگۆزە ئەو کۆمەڵکوژییە کراوە و بەشێوەیەکی نامرۆڤانە سەدان خەڵکی تێدا کوژراوە، لەم جۆرە چیرۆکانە لە جیهاندا زۆرن، بۆ کەسێکی وەکو من ئەنفال کاریگەری زۆر گەورەی لەسەرم هەبردووە، وەکو نەبوونی جیهانێکی نەتەوایەتی کە ئێمە لەژێر دەستی ڕژێمێکدا بووین و چواردەورمان گیراوە و ناتوانین باس لە ئازارەکانی ناخی خۆمان بکەین، بۆ کەسێکی وەکو من کە بە چاوی خۆم نسکۆی (١٩٧٥)م بینیوە، ئەو کارەساتەم بینیوە، کەسوکار و خەڵکانی دەوروپشتم دەبینی کە بە چ نائومێدی و بێ دەسەڵاتییەکەوە دەهاتن چەکەکانیان دادەنا، خەڵک چەندە لەو ژیانە نائومێدبوون، دەوروپشت لە بەرژەوەندی نەبوو، مێژوو لەبەرژەوەندی نەبوو، ئایین لەبەرژەوەندی نەبوو، ئەمە لە ناخمدا ڕەنگدانەوەیەکی گەورەی هەبوو، کە هەموو کاتێک کارەکانم دەربڕینی ئازار و مەینەتی میللەتەکەم بووە، بۆ سەلماندنی خۆمان وەکو نەتەوەیەک، بەپێی مێژووی خۆشم لە دوای ئەوەی بوومە پێشمەرگەو تۆپباران و کیمیاباران و خەڵک گرتنم بە چاوی خۆم بینی، ئەوانە کاریگەری زۆر قووڵی لە ناخمدا بەجێهێشتووە، لەم ڕووەوە ئێمە کامێرامان پێ نەبووە تاکو وێنەی ئەو کارەساتانە تۆمار بکەین، ئەگەر هەندێ سکێچیشمان کردبێت، پاسداران لێیان وەردەگرتین، ئێمە چۆن دەتوانین ئەوە جارێکی تر ئەوە بگێڕینەوە، من ئەوانەم بە چاوی خۆم دی، ئێستاش هەر کارێک دەکەم ئەگەر لەو کارە ڕازی بم، ئەوە هەست دەکەم دەرمانێکی هێورکردنەوەم خواردووە، جگە لەوەی داهێنانێک دەکەم، و کۆمەڵێک ئیشی تایبەتی خۆم، تێیدا ئەنجام دەدەم، ئارامییەکیشم پێ دەدات، ئەمە خۆی لە خۆیدا گێڕانەوە و دەرکردنی ئەو کارەساتەیە لە مێشک، بیرەوەری زیندوو دەکاتەوە، چەندیش تۆ کارێکی هونەری لە بابەتێکدا دەکەیت، ئەوەندەی تر بیرەوەریت لەلا زیندوو دەکاتەوە کە بەبێ ئەوەی بتوانیت باسی بکەیت دەتهەژێنێت، تا وات لێ دەکات ئیش لە دوای ئیش بەردەوام بیت، دەمێنێتەوە سەر ئەوەی کە کەسێک ئەو کارەساتەی نەبینیبێت، یان زۆر جار بیرەوەری هاوڕێکانم دەبن بە بەشێک لە خۆراکی کارەکانی من، بۆ هونەرمەندێک دەبێت چی بکات ئەگەر نەتوانێت ئەو کارەساتە بە زمانێکی تر بگێڕێتەوە، گرنگە بۆ کەسێکی وەکو من لەم کاتانەدا کە پرۆژەی ئەنفال بووە بەتێزی دکتۆراکەم، لە دوای ماستەرەکەم، من

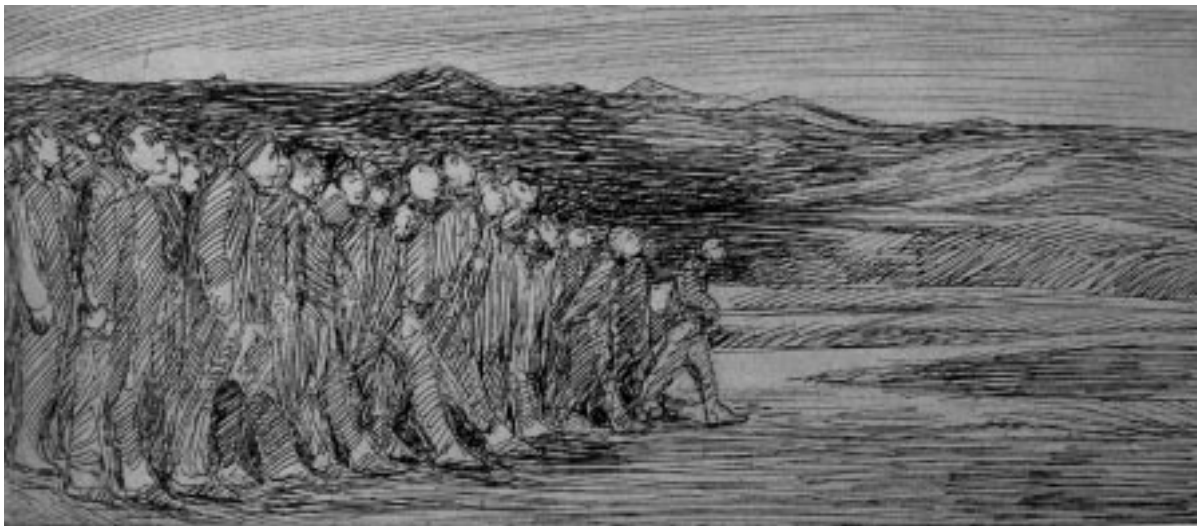

ئەو کەسە، ئەنفالکراوانە لە چەند ڕوویەکەوە دەبینم، ناچم گوێم لە گریانیان بێت، بۆ من بەسە لە چرچی دەموچاویاندا ئەو ئازارانە بخوێنمەوە کە بۆم باس دەکات، ئەو دەستە لەرزیوەی کە باسی دەکات و ناتوانێت دەم بکاتەوە و ناوی منداڵەکانی بهێنێت، باسی ژنێکیان بۆ کردم لە گەرمیان کە خاوەنی حەوت منداڵی ئەنفالە هەموو ئێوارەیەک جێگا بۆ منداڵەکانی دادەخات، چاوەڕێ دەکات بگەڕێنەوە.

* لە ڕووی تەکنیک، یان لە ڕووی بەکارهێنانی جۆری ماتریاڵەوە، تۆ لەو بڕوایەدایت ئەوە کاریگەری لەسەر چۆنێتی دەربڕین لە کارەساتێکی وەکو ئەنفال هەبێت، یان کارەساتی کیمیابارانی شاری هەڵەبجە؟

– بە دڵنیایی زۆر گرنگە بتوانیت بەدوای باشترین هۆکاردا بگەڕێیت، بۆ ئەوەی بتوانیت ئەو شتەی کە بە قسەو بە دەربڕینەکە پێت دەگات تۆ بە زمانێکی سادە بیگەیەنیت، زۆرجار ئەو کارەساتەی کە ئێمە دەیبینین، یان کە کەسێک باسی لێوە دەکرێت، یان خەڵک لەوانەیە نەتوانێت سەیری بکات، بەڵام تۆ بەشێوازێکی هونەری ئەو ڕووداوە نیشان دەدەیتەوە و خەڵکی بۆ بینینی بانگ دەکەیت، هەروەها دەکرێت بە زۆر شێوەش بێت، من هێڵکاریم زۆر پێ خۆشە، مەرج نییە هێڵیش تەنیا بە قەڵەم بێت، دەکرێت بە ڕووناکی بێت، دەکرێت بەدەنگ بێت، دەکرێت بە نمایشێکی شانۆیی ئەو ڕووداوە بگێڕینەوە.

* تۆ لەو هێڵکارییانەی کە بۆ ئەنفالت کێشاوە ڕەنگت بەکارنەهێناوە، ئایا ئاسانە کە ڕەنگت بەکارنەهێناوە؟ یان چەندە ئەستەم بووە کە بەکارت نەهێناوە؟

– بۆ من ئەستەم نەبووە کە بەکاری بهێنم، چونکە لە ڕوحمەوە نزیکە، لە کاتێکدا بەکارهێنانی ڕەنگ وەک تەنیا هۆکارێک بۆ ئیشەکانت چەند قۆناغێکی دەوێ، کە بووە چەندە قۆناغێک بەلای منەوە هەندێ هەستی هونەری هەیە تێیاندا دەمرێت، حەزدەکەم ئەو ئیشەی دەیکێشم سکێچی نەبێت، واتا سکێچەکە پەیڕەو نەکەم، ڕاستەوخۆ لەسەر موعاناتەکە ئیش بکەم، هێڵکاری یەکێکە لەو ئیشانەی کە هەرگیز ئەو قۆناغانە نابینێت، چیرۆکێک دەگێڕیتەوە، ئەو چیرۆکەی کە دایکێک منداڵەکەی لێ دەسێنن، یان لە دایکێک دەپرسن لەناو چوار منداڵەکەیدا دوانیان هەڵبژێرێت، کە دوانیان دەبەن و دوانیان بۆخۆی بەجێ دەهێڵن، چۆن مرۆڤ بتوانێت لە ساتێکی ئاوادا شت هەڵبژێرێت، هەربۆیە ئیشکردن لەو بوارەدا زۆرە، کە دەتوانیت ئیشی ڤیدیۆیی لەسەر بکەیت، یان ئیشی ئیشی ئەنەمەیشنی لەسەر بکەیت، یان ئیشی ئینسلەیشنی لەسەر بکەیت، گرنگ ئەوەیە تۆ خۆت لە کامەیاندا دەدۆزیتەوە کە باشترین هۆکارە بۆ ئەوەی بیگەیەنیتە بینەر و کاریگەریش بێت.

* ئەو چەند کارەی کە بۆ یادی یەکەمین ساڵیادی کیمیاباران کردنی شاری هەڵەبجە کرا تۆ بە چەند ئیشێک بەشداریت کرد، ئەو ئیشانەش هێڵکاری بوون و کەمتر ڕەنگیان تێدابوو، بۆچی لەلای تۆ هێڵکاری بووەتە باشترین زمانی دەربڕین؟

– لە ساڵی ١٩٨٨دا ١٠ تابلۆی ڕەنگیم هەبوو، بەڵام

ئەگەر سەیری هێڵکارییەکان بەهەمان شێوەی زەیتییەکان بکەین، ئەوە جیاوازییەکی ئەوتۆ بەدی ناکەیت، تۆ شارەزاییت لە هونەر و قوتابخانە هونەرییەکاندا هەیە، ئەگەر سەیری بکەیت دەبینیت لە ڕەنگەکانیشدا کەسێتی و تایبەتمەندێتی هێڵی بەسەرەوەیە کە لەگەڵ ئەوانەی بەڕەنگ ئیشیان تێدا دەکەم جیاواز بێت، ئەوە بەشێکە لە ڕوحی دەربڕین کە هونەرمەند ڕەنگە بێ خواستی خۆی، یان لەلاشعوری ئینساندا ئەوە دروست دەبێت کە ئەوە ئەنجام بدەیت ڕەنگەکان دەستی دەکێشێتە ناویانەوە، هەموو ئەوانە کۆمەڵێک ئیشی تایبەتمەندییە لەو کاتانەدا بێ ئاگا پەیڕەوی دەکەیت، ئەمە لە قوتابخانەکانی تریشدا بوونی هەبووە، لەلای وەحشییەکاندا، لەلای تەعبیرییەکاندا، لەسەردەمی ١٩٤٥ تاکو ١٩٦٠ لە ئەوروپا زۆر باوی هەبووە، بەڵام من هەوڵم نەداوە لاسایی ئەوان بکەمەوە.

* لە دوای بە دەستهێنانی بڕوانامەی ماستەر یەکێک لە هێڵکارییەکانت برایە مۆزەخانەی تەیت گەلەری شاری لەندەن، هەڵبژاردنی ئەو هێڵکارییە بۆ مۆزەخانەیەکی ئاوا ناودار چۆن بوو؟

– لە ڕێگای خوێندنی بڕوانامەی ماستەرەکەمەوە یەکێک لەو پرۆفیسۆرانەی کە بەڕێوبەری دانیشگای زانکۆی چێڵسییە کە سەر بە زانکۆکەی ئێمەیە، سەیری کارەکانی کردو پێی خۆش بوو لە پرۆژەی زیندووکردنەوەی هێڵکاری لە ماستەرەکاندا بەشداری بکەم کە لەسەر هێڵکاری تێرنەر بوو، بەڵام کاتێک بواری ئەوەی پێ بەخشیم کە ٢٥کاری ئۆرجینالی تێرنەری خستە بەردەستم ماوەی نیو سەعاتی پێ بەخشیم لەگەڵ چەند هونەرمەندێکی تردا کە ئیشێک هەڵبژێرم، کارێکم هەڵبژارد کە زۆر کاریگەری بەسەرمەوە بەجێهێشت، ئەوە کارێک بوو لە قۆپی قەراغ دەچوو، زۆر پێوەندی بەوەوە هەبوو، من چاوەڕێی ئەوەش نەبووم کە هەڵببژێردرێت، بەڵام بۆ من خۆش بوو کە پرۆژەکە پرۆژەی زیندووکردنەوەی هێڵکاری بوو لە ماستەر ئارتدا، ئیشکردن بۆ من لەوەدا شانازییەکی گەورەبوو کە دواتر ئیشەکەی من بە باشترین ئیش هەڵبژێردرا لەناو پرۆژەکەدا و بۆ ماوەی ٨ مانگە لە تەیت گەلەریدا دانراوە و ئێستاش ئۆنلاین لەسەر هێڵی ئینتەرنێتە و هەر هەیە، ئەمە گەڕانەوە بوو بۆ هێڵکاری بە هەموو واتا قووڵە فەلسەفییەکانییەوە کە هونەری هێڵکاری چەندە لە ناخی مرۆڤەوە نزیکە و چۆن مرۆڤ لە ڕێگای هێڵەوە دەتوانێت ئەو هەست و خۆشەویستییەی هەیەتی بۆ خاک دەربببڕێت، ئەوە دیمەنێکی سکۆتلەندە بوو، من بەقۆپی قەراغ وەرم گرت، هەستم دەکرد کە ئەوێیەو کارەکەم ئەو سەرکەوتنەشی بەدەستهێنا.

* ئێمە چۆن بتوانین هونەر بکەینە ئەڵتەرناتیڤی ناساندن بۆ کارەساتەکان؟

– ئەوە پرسیارێکی ئاسانە، بەڵام کارکردنن لەسەری زۆر گرانە، زۆر گرنگە ئەوانەی ئەو کارە دەکەن پرۆفیشناڵ بن و بە ئاگابن لە کاری هونەری، نەک لە ڕووی سۆزەوە بێن ئەو کارە بکەن، ئەوانەش کە هەڵیاندەبژێرن هونەرمەندبن، ئەمە زۆر گرنگە، هونەر خۆی نوێنەری میللەتێکە لە ڕۆشنبیری و هونەر و ئەدەب و توانای تەکنیکی، کە تۆ ئەو کەسە هەڵدەبژێریت دەبێتە نوێنەر و ئەوکارە دەکات، بەڵام ئەو کەسە کە شیاوی ئەوە نییە تۆ بیخەیتە ئەو شوێنە، بەدڵنیاییەوە لاواز دەردەچێت و جێگەی خۆی ناگرێت، ئەو کارەی پیکاسۆ ئەنجامی داوە و لە هۆڵی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان دانراوە کارێکی گەورەیە، تابلۆی ئازادی دیلاکروا، ئەمانە شاکارن، مێژوویەک لەگەڵ ئەو کارە هونەرییەدا هەبووە، ئێستا ئەویش ئەوکارەساتە لە ناخیایەتی بۆیە دەتوانێت ئەو کارە بکات، بەڵام بە دڵنیایی گیانی نائومێدی و بێ هیوایی بە هونەرمەندانی زۆر باش دەدات کاتێک خەڵکی بێ تواناو لاواز دەخرێنە ناو پرۆژەیەکی لەو جۆرەوە تەنیا لەبەر ئەوەی لەبەرپرسێک یان دەسەڵاتەوە نزیکن، بەڵام لەم لاشەوە هیوای ئەوە دەخوازم کە خەڵکی شیاو هەڵببژێرن.

* ئەو هێڵکارییانەی کە بۆ ماستەرەکەت ئامادەت کردبوون هەمان ئەو هێڵکارییانە بۆ بڕوانامەی دکتۆراکە بەکاردەهێنیتەوە، یان کاری تری بۆ ئەنجام دەدەیت؟

– نەخێر ئەو کارانەی کە بۆ ماستەرەکە کێشاومن زۆر جیاوازن لەو کارانەی کە بۆ دکتۆراکەم دیاریم کردوون، کۆکردنەوەی زانیاری و ئەنجامدانی دیدار ئەمانە بۆ ساڵی ئایندە دەبنە پرۆژەیەکی تەواوی هونەری، هەروەها ئەوانە وەردەگێڕم و جارێکی تر پێیاندا دەچمەوە و پیشانی ڕاوێژکارەکانمی دەدەمەوە، ئەوسا دەکەومە کاری هونەرییەوە، ئەمە کاری پەیکەرسازیش دەگرێتە خۆی کە

بڕیاره ١٥ پەیکەر بێت بە ئەندازەی ٢٠سم بەرزو ٨سم پانی، لەگەڵ فیلمێکی ئەنیمەیشن و فیلمێکی دیکۆمنتاری ٣٠ چرکەیی، بەڵام تا چەندە دەتوانم ئەمانە هەموویان ئەنجام بدەم، ئەوەیان نازانم، هەوڵ دەدەم لەوە زیاتریش ئەنجام بدەم، لەوانەش کۆمەڵێک ئیشی گرافیکی لەخۆ بگرێت.

* لە هێڵکارییەکاندا هەست دەکەم چەند شێوازێکی جیاوازی لەخۆگرتووە، بۆ نموونە هەندێکیان چەندە سادەن ئەوەندەش جوانن، هەندێکیان بەپێچەوانەوە هەست بە قەرەباڵغی دەکەیت، یان یەک شێوازە، بەڵام جیاوازە. ئایا ئەوانەت بەمەست داناوە، یان چۆن بووە؟

– پرۆسەی کارەکەم وایە، کاتێک من دەڵێم دەستم کردووە بە هێڵکاری، بەناوی ئەنفالەوە کارم کردووە، من ئەنفالم بە زیندوێتی بینیوە، لە گوندەکانیاندا نانم خواردووە و لەگەڵیاندا ژیاوم، من بە فیزیکی هێڵکارییەکانیانم بینیوە، ئێستا کە بیریان لێ دەکەمەوە تەنیا وەک خاڵێک، وەکو هێڵێک ماوە، تۆ چی ناوی لێ دەنێیت ناوی بنێ، بەڵام بۆ من پێوەندییەکە لە نێوان خاک و نیشتمان و زەوی و ئاسمان، خوا و سروشتدا دەبینم، کە ئەمانە لەو کاتەدا بوونیان نەبووە، میللەتێک بەناوی ئیسلام و دەسەڵات و عیلمانیەت کەوتنە جینۆسایدکردنی، ئەوانە بۆ من زۆر کات وەکو گرێیەک، وەکو کتێبێکی ڕەشی تاریک نیشان دەدات.

* کاتێک بیرۆکەیەکت لەلا گەڵاڵە دەبێت و دەتەوێت بەهێڵکاری دەری ببڕیت، چەندە بیر لە ئەندازە دەکەیتەوە؟ یان لاشعوری کارەکە دەکرێت و دوایی ئەندازەیەک وەردەگرێت؟

– هێڵکاری ئەو نزیکییەی لەمنەوە هەیبووە ئەوەبووە کە قەڵەمەکە و کاغەزەکە هەبێت و بتوانم هەستی خۆمی بخەمە سەر، ئیتر کە دەست دەکەم بە کارێک نازانم کۆتاییەکەی چۆن دەبێت، هەروەها ئەندازەکەشی بەکوێ دەگات، بەڵام چاو دەکەوێتە سەر تواناو ئەزموونی پێشووی من کە چۆن دەتوانم مامەڵە لەگەڵ دارشتن و هەڵبژاردنی پانتایی و بۆشایی کاغەزەکاندا بکەم.

* تۆ کارت بە چەند ماتریاڵێکی جیاواز کردووە، زۆرترین ماتریاڵی بەکارهاتوو چین کە تۆ بەکارت هێناون؟

– زۆربەی قەڵەمی ڕەشە، هەروەها ئیشم بە گرافیک کردووە، کە زینگە هەر قەڵەمی ڕەشە، لە (B1) تاکو بی (B8)م بەکارهێناوە و هەموشیانم خۆش دەوێت و کارکردن لەگەڵ تۆنات و قەڵەم، خۆی لە خۆیدا نزیک بوونەوە و خۆشەویستی دروست دەکات، هەندێ قەڵەم هەیە نزیکترە لە قەڵەمێکی تر.

* بەڕای تۆ بنەمای هێڵکاری چییە، یان بنەماکە چییە کە تۆ پەیڕەوت نەکردبێت و لە بنەماکەدا هەبێت؟

– بە دڵنیاییەوە لە هەموو شتێکدا کەموکوڕی هەیە، من بەردەوام لە هەوڵی خۆمدام کە هەموو نهێنی و پێچ و پەناکانی بدۆزمەوە، هەمیشە کە شتێک دەکەیت هەست دەکەیت پێویستە شتێکی تریش دوای ئەوە بکەیت، گرنگ ئەوەیە هونەرمەند بزانێت لە کوێدا دەبێت بوەستێت، یان لە دوای ئەوەشەوە شتی تریش هەیە، چونکە هەرگیز تەواو نابێت، بنەماکانی هێڵکاری بەلای منەوە ئەوەیە لە هونەری هێڵکاریدا گرنگە بزانیت کە چۆن بتوانیت خزمەتی هێڵەکەو پانتاییەکە بکەیت، چۆن بتوانیت دارشتنەکەی تێدا ئەنجام بدەیت، چۆن دەتوانیت سوود لەو تۆناتانە وەربگریت تاکو بتوانیت ئیبرازی ئەوە بکەیت کە دەتەوێت، چۆن دەتوانیت سوود لەو پانتاییە ببینیت کە هێڵێکی سادەی تەنیایە، لە کوێدا جوانە، هەندێ هێڵ هەن زۆر جوانن، بەڵام لەوانەیە لە شوێنێکی ناشریندا نەگونجێن.

هونەرمەند عوسمان قادر ساڵی ١٩٦٢ لە شاری سلێمانی لە دایک بووە، ساڵی (١٩٨٠- ١٩٨٥) پەیمانگەی هونەرەجوانەکانی سلێمانی تەواوکردووە، ساڵی ١٩٨٠ یەکەمین پیشانگەی تایبەتی لە هۆڵی پەیمانگەی هونەرە جوانەکانی سلێمانی کرووەتەوە، تا ئەمڕۆ خاوەنی (٩) پیشانگەی تایبەتە لە (سلێمانی، لەندەن، فەرەنسا) و بەشداری چەندین پیشانگەی هاوبەشی کردووە لە (سلێمانی، هەولێر، ئیتالیا، سووریا، فەرەنسا، تاران، سەقز، تەوریز، شنۆ، کەندا، ئەڵمانیا، بەریتانیا، ئێران، فەرەنسا) و پێنج سیمیناری تایبەت بە هونەری سازداوە لە بەریتانیا و خاوەنی بڕوانامەی ماستەرە و ئێستا کار بۆ خوێندنی دکتۆرا دەکات لە هونەردا.

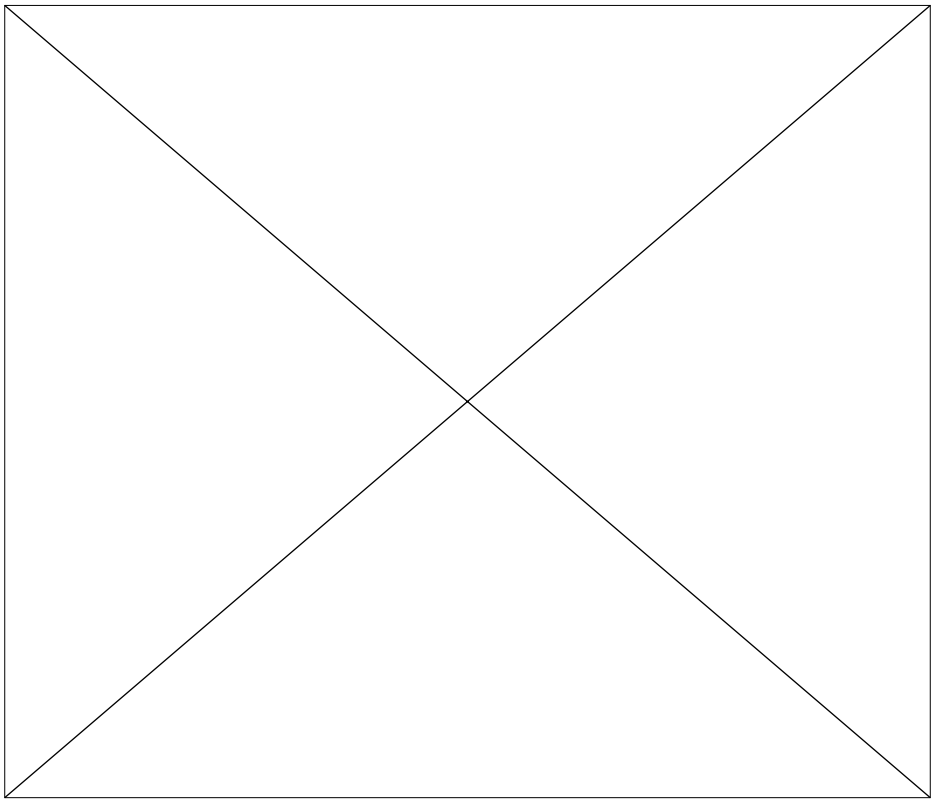

ڕەووف مەحموودپوور:

زوانی هەورامی بۆ شیعری نوێ لە سۆرانی نەرمتر و دەستەمۆترە ئەگەر کاری لەسەر بکرێ، دەبێ دەقەکانیش ڕچەشکێن بن و خوێنەر بەرەو لای خۆیان ڕابکێشن

دوابەدوای گۆڕانکاری ئەدەبی- ڕۆشنبیرییەکان کە لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان و لە کۆتایی شەستەکان و سەرەتای حەفتاکانی کۆچی- هەتاویەوە سەریان هەڵدا، لە پانتایی ئەدەبی هاوچەرخدا بە هەوڵێکی ماندوو نەناسانەوە چەند هەناسەی تازە لە شیعری ئاوانگارد و هاوچەرخانەدا سەریان هەڵدا.

ڕەووف مەحموود پوور یەک لەو کەسانە بوو کە لەو بوارەدا و بەتایبەت لە بواری شیعری هاوچەرخی هەورامیدا، شیعری مودێرنی خستە ڕۆژەڤی ئەدەبی کوردییەوە. بە خوڵقاندنی چەپکێ بەرهەمی نوێ، ڕەوتێکی جیاوازی لە شیعری هەورامیدا دەست پێکردو بوو بەهۆی خزمەت بەو ڕەهەندە. بەتایبەت لە قۆناغێکدا کە ئەو ڕەوتە پاش مەولەوی دووچاری شڵەژان هاتبوو. «زەرنەو ئاسۆی» و «هورپڕای گەچ و تەختەی» لەو دەفتەرە شیعرانەی ناوبراون کە خراونەتە بەردەستی خوێنەر و چەپکێ ڕەخنە و باس و بابەتیان بە شوێن خۆیاندا هێناوە. ئەمەش وێڕای ئەو وتار و بەرهەمانەی دیکەی ناوبراون کە شان بەشانی شیعر، لە بواری ئەدەبی، کولتووری و کۆمەڵایەتیدا کەوتوونەتە بەردەستی خوێنەر. با لە زاری خۆیانەوە زیاتر لەگەڵ هەوڵەکانی ئاشنا ببین.

هەڤپەیڤین: عادڵ محەمەد پوور
(مەریوان)

سەرەتاکانی شیعری کوردی بۆ بەر لە سەرەتاکانی شیعری فارسی دەگەڕێتەوە

* ئەگـــەر پێت خـــۆش بێ باسی هەندێ لە «ئەتو بیۆگرافی» چالاکییە ئەدەبی و فەرهەنگییەکانت بکەین؛ لە کـەیەوە و چۆن دەســتت بە شـیـعـر نووسین کردووە؟

– سلاوم هەیە بۆ ستاقی گۆڤارە بە پێزەکەی ڕامان کە بووەتە یەک لە سەرچاوە بەرچاوەکانی ئەدەب و ڕۆشنبیری کوردی.

چالاکییە فەرهەنگییەکانم بۆ سەردەمی دەبیرستان دەگەڕێنەوە. هەر لەو سەردەمەوە کەڵکەڵەی ئەدەب و کولتوور مێشکی دەهەژاندم. جاروبار دەستم دەدایە نووسینی وتارێک، یان شیعرێکم بۆ دەهات. ئەو دەم بەهۆی شەڕی نێوان (ئێراق – ئێران) شاری مەریوان و زۆربەی گوندەکانی دەوروبەر چۆڵ و خەڵکەکانی ئاوارە بوون. ئەو کەسانەش کە هۆگری ئەدەب و ڕۆشنبیریی بوون پەرتەوازە بوون. ئێمە کە چەند کەسێک بووین و یەکترمان دەناسی جاروبار لە گوندەکان دەبووینە میوانی یەکتر و شەوانە لە دۆخێکی تایبەتدا بەرهەمەکانمان دەخوێندەوە و باسمان لەسەر بابەتە ئەدەبی و کولتووری و کۆمەڵایەتییەکان دەکرد. بەتایبەت لە گوندەکانی (نێ، قەڵاجێ، سەولتاوا و دەربەن دزلی کە ئێمە وەک ئاوارە خزابووینە ئەو دەربەنە و پەنامان گرتبوو). ئەو دەم چاپەمەنی کوردی دەرنەدەچوو. تەنیا گۆڤاری سروە بوو کە ئەویش بەهۆی دۆخی تایبەتەوە زۆر کەم بەدەستی ئێمە دەگەیشت. دواتر کە شەڕ تەواو بوو، کەسانێکی زیاتر کۆبووینەوە و پاش هەوڵێکی زۆر توانیمان مۆڵەتنامە بۆ ئەنجوومەن وەربگرین و ئەنجوومەنی ئەدەبی مەریوان دامەزرێنین، کە ئێوەش یەک لەو کەسانە بوون و ئاگادارن کە بیرەوەری لەو پێوەندەدا زۆرە کە پێم وایە دەرفەت نەبێت یەک لە دەستەی دامەزرێنەر و ئەندامی چالاکی ئەنجوومەنی ئەدەبی بووم. هاوکاری ئێوە بووم و لە ڕێخستنی گۆڤارە خنجیلەکەی زرێبارو بۆ ماوەیەکیش لەگەڵ دۆستان، وەک دەستەی نووسەران لەگەڵتان بووم کە بە باوەڕی من، گۆڤاری زرێبار خولێکی نوێ بوو لە ڕۆژنامەگەری کوردی لە ڕۆژهەڵاتدا، وەک لە وتارێکیشدا باسم لێکردووە. هاوکاریان لەگەڵ چاپەمەنییەکانی ڕۆژهەڵات خۆبەخشانە و بەبێ بەرانبەر بووە.

بەرهەمەکانیشم لە زۆر چاپەمەنیدا بڵاوبوونەتەوە. بۆ وێنە لە ئاویەر، زرێبار، سروە، ئاسۆ، سیروان، تیشک، کاروان و بەتایبەت ڕامانی خۆشەویست. چوار بەرهەمم وەک کتێب چاپ و بڵاو بوونەتەوە. زەڕنەو ئاسۆی، هۆرپرای گەچ و تەختەی، کاڵەبەی، خێزگەی سەیدی و خەرمانەی ئەدەب. هەندێ بەرهەمیشم ئامادەی چاپن.

لە بابەت شیعرەوە من بەشێوەی جیددی لەسەرەتای شەستەکانی کۆچی هەتاوییەوە دەستم دایە شیعر. هەڵبەت ئەزموونی سەردەمی پێشووتریشم هەبوو کە وازم لێ هێنان. شیعرم دای دەگرتم. زۆری بۆ دەهێنام. منیش بێ سیفەت نەبووم، هەوڵم داوە لە بواری تیۆرییەوە خۆم ماندوو بکەم و بجووڵێمەوە و ئەزموونێک بم لە شیعری کوردی لقی گۆراندا، چونکە بەرهەمەکانی نالی و مەحوی و گۆران و دواتر بەرهەمەکانی ڕوانگە و کفری و هەولێر و لەم دواییانەشدا داکار... هەستم بەوە کرد ئەدەب لە لقی گۆراندا پاش مەولەوی بێ بەرهەمە و ڕەوتەکە وەک لقە سۆرانییەکەی بەردەوام نییە. کە ئەوجاخی جیهان ئاراو مەولەوی و بێسارانی و سەیدی و فەقێ قادر و ڕەنجووری و... خەریکە ببێتە بەشێک لە مێژوو. هەستم کرد دەکرێ ئەو زاراوەیەش نوێ بکرێتەوە. ئەوەمان لەگەڵ دۆستان بەتایبەت جەنابتان و کاک جەلیل عەباسی بە جاران باس دەکرد. خۆت دەزانی سەرەتاکانی شیعری کوردی بۆ بەر لەسەرەتاکانی شیعری فارسی دەگەڕێتەوە. ئەو ڕەوتەش بە زاراوەی گۆرانەوەیە و ئەو زاراوەیە بۆ سەدان ساڵ، خاوەن ڕەوت بووگە و خزمەتی زۆری بە ئەدەب و ڕۆشنبیری کوردی کردووە. خاوەن زۆر دەقی بەرچاو و خاوەن بەهرەیە. بەداخەوە زۆر لە توێژەرانی کورد، بەسەردەمی بابا تاهیر قەناعەت دەکەن و بەولاترەوە نارۆن، یان نایبینن.

ئەوەبوو پاش ئەزموونکاری زۆر و بڵاوکردنەوەی بەرهەمەکان لە چاپەمەنییەکاندا، «زەڕنەو ئاسۆی» کەوتە بازاڕ. وەک یەکەم کتێبی شیعری نوێ لە هەورامیدا. ئەڵبەت «زەڕنەو ئاسۆی» نەک هەر لە ئاست زمانی بێسارانی و مەولەوی، بەڵکو لە ئاست شیعری نوێ و سەردەمی کوردی لقی سۆرانیش، خودان تایبەتی خۆی

بوو، چونکە من وەک وتم ڕەوتی شیعری سۆرانیم بەوردی خوێندووەتەوە. ئاگاداری زمانی نالی و مەحوی و گۆران و شاعیرانی ڕوانگە و کفری و هەولێر بووم. لە ڕۆژهەڵاتیش بەرهەمەکانی هێمن و هەژار و سوارە و سوزەنی و دۆستانی... دەناسی. لە ڕەوتی شیعری فارسیش تا ڕادەیەک ئاگادار بووم، زیاد لەوەش لە زاراوەی گۆرانیشدا خۆم ماندوو کردبوو. هەر لە هورمزگانەوە تا بێسارانی و مەولەویم خوێندبووەوە. تەنانەت ئاگاداری بەرهەمەکانی یارسییەکان بووم و سەرجەمیانم دەناسی. لە زمان و کولتوورەکەش تێگەیشتبووم. بۆ کەوتنە سەر ڕەوتی خۆم ئەزموونکاری زۆرم دەکرد، چونکە وەک وتم لەو زاراوەیەدا پاش مەولەوی ئیدی کتێبێک نییە کە خاوەن جیاوازی بێت و توانیبێتی لە بێسارانی و سەیدی و مەولەوی بترازێت. ئەوە بوو بە هاتنە بازاڕی (زەڕنەو ئاسۆی) بوو بە هومێد بۆ لاوەکان و دواتر «هورپڕای گەچ و تەختەی» ڕەوتەکەی پتەوتر کرد. ئاگادارن کە (هورپڕای گەچ و تەختەی) وەک یەک لە چوار بەرهەمە هەڵبژاردەکەی فیستیڤاڵی کتێبی دەیەی شیعری کوردی ڕۆژهەڵات هاتە هەڵبژاردن. ئەوەش پێم وایە ساڵی ١٣٨٣ کۆچی هەتاوی بەڕێوە چوو. زۆر ڕەخنەش لەسەر ئەو دوو کتێبە نووسراون، وتەو باسی زۆریان لێکەوتەوە. ڕەخنەکان ئەوانەی بە دەستی من گەیشتوون و لێیان ئاگادارم، لەلایەن جەنابتانەوە، برایان نامیق هەورامی، کەیهان عەزیزی، فەرشید شەریفی، فەرزاد میر ئەحمەدی، کامل سەفەریان و... نووسراون و بڵاوبوونەتەوە. بەهەورامی و سۆرانی و فارسی.

ڕەوتەکەش بەردەوامە و بەشێکی تر لە شیعرەکان ئامادەن تاوەک دەفتەری سێیەم بکەونە بەردەست هۆگران. زۆر وتاریشم لە بابەتی کولتووری و ئەدەبی و کۆمەڵایەتی، لە چاپەمەنییەکاندا هاتوونەتە ڤەشان، یان لە کۆنگرە و فیستیڤاڵەکاندا پێشکەش کراون.

* ڕەنگە ئەمە پرسیارێکی کۆن و سواو بێتە بەرچاو، بەڵام دەمەوێ ڕای ئێوە بزانم: شیعر کەڵکی چییە بۆ مرۆڤ و کۆمەڵگە، لەوا کە دنیا ناسراوە بە دنیای مەجازی و تەقینەوەی ڕاگەیاندنی دیجیتاڵی و چیتر دیاردە پێوەندییەکان...

– شیعر بەرهەمی هزر و هەستی مرۆڤە. زانایەک دەڵێت: شیعر ناتوانێ کۆمەڵگە بگۆڕێ، بەڵام لە دەروونی مرۆڤەکاندا ئاڵوگۆڕێک پێک دەهێنێ. هەروەها ئاندرێ ژید دەڵێت:

ئیمپراتۆرانی ڕووسیا بەزەبری هێز، تەنیا توانیان خاکی وڵاتی ڕووسیا بپارێزن، بەڵام دوستۆیڤسکی، توانی دڵی خەڵکانی ئەو وڵاتە پێکەوە ببەستێتەوە. یان شاعیری گەورەی ئێرانی «فیردەوسی» ڕاشکاوانە دەڵێت:

بسی رنج بردم بدین سال سی
عجم زنده کردم بدین پارسی

واتە لەو سی ساڵەی تەمەنمدا هەوڵی زۆرم دا و کۆششی زۆرم کرد تا توانیم کولتووری پارسی زیندوو بکەمەوە. ئاخۆ هێزی ئەرکەکەی فیردەوسی قورستر، یان کورۆش و داریۆش و ڕەزاشا و... کە تەنیا پشتیان بە هێزی داپڵۆسێنەر بەستووە. باشە هێزو دەسەڵاتی فیردەوسی کامەیە؟! دیارە (وشەو شیعر)ە.

بە باوەڕی من شیعر و ئەدەب کاکڵەو ڕوحی مرۆڤن کە بە داخەوە دەبینین لە باشوور لە لایەن ڕایەڵەکانەوە نرخی ئەوتۆی نییە. شیعر دنیاکان دەگۆڕێ، حەزەکان دەخەملێنێ، سەرەڕای ئەوەش شیعر تاموچێژی تایبەت بە مرۆڤ و بە ژیان دەدات. کەواتە شیعر خودان پێگەی خۆیەسی و پێویستە نرخ و بایەخی بپارێزرێت و لێگەڕێین لە قازانج و خەسارەکانی کە دەبێ پۆلێن بکرێن و بێنە شرۆڤە.

* دەباشە شیعر بە ئاوا نیازگەلێکەوە هەبوونی حاشا هەڵنەگرە؛ «ئێستا پێناسەی شیعر» زۆر مەبەستە، بە کامە دەڵێن شیعر وچ پێوەرگەلێک هەیە بۆ هەڵاواردنی لە ناشیعر و شاعیری باشیش بەکام پێودانگی زوانی-هونەری پێوانە دەکرێ؟

– شیعر زمانە. هەستە و خەیاڵ. شیعر ژیانە و ژیانەوە. شیعر هورزانەوەیە لە وشەکاندا و هورزانەوەی وشەکانە لە ژیان و لە دەقەکاندا. بە باوەڕی من دەبێ ڕەخنەگری کورد ڕاشکاوانە شیعر لە ناشیعر هەڵاوێرێ. دەبێ پێوەرەکان دەسنیشان بکرێن. هەڵبەت پێوەرەکان نەتاقانەو نەنەگۆڕن. دەبێ ئەو ڕاستییە فەرامۆش نەکەین. من قەناعەتم بە ئەزموونکارییە لە شیعردا.

شیعر دەنگدانەوەی ئەزموونی شاعیرانەی شاعیرە. شاعیرێک کە بەس بە ئیلهام و ئیستعداد قەناعەت نەکات، (٢) بەڵکو مێشک و زەینی پەروەردە کراوە،

ئاگاداری ئەزموونە مێژووییەکانە، لە کولتووری خۆی ڕۆچووگەو خوێندنەوەی بەرفراوانە.

* حەز دەکەم وردتر بڕۆینە سەر شیعری کوردی؛

سەر هەڵدانی چڕۆی شیعری کوردی، بەدەست نیشان کردنی دۆکیومێنت و تێکست وەک بنەمای شیعری کوردی ئەگەر هەمانە، چەندە جێگای باوەڕن لە بواری دەقناسییەوە چ تایبەتمەندی گەلێکیان هەیە؟

– زۆر کەس سەرەتاکانی شیعری کوردی بە گاتاکانەوە دەبەستێتەوە. من حاشا لەوە ناکەم، بەڵام پێم وایە گاتاکان میراتبەریان زۆرە. زۆر نەتەوە خۆی بە میراتبەریان دەزانێت و هەر کامەشیان بەڵگەو فاکتی خۆی دەهێنێتەوە. ئێمە دەبێ وێڕای گەڕانی بەردەوام، بۆ ئەو دەقانەش بگەڕێینەوە کە مولکی خۆمانن. بۆ وێنە دەقی شیعری «هورمزگان». بەرهەمەکانی سەردەمی حەینەوییە، دەقەکانی یارسی و... بابا تاهیر بە چەند سەد ساڵ دوای هەندێ لەو دەقانە دێت. دەقی هورموزگان خودان زۆر تایبەتییە دەبێ وەک یەکەم دەقی شیعری کوردی بێتە شرۆڤە کردن. ئەڵبەت تا هەنووکە کە دەقی لەوە پێشترمان دەست نەکەوتووە. وەک ئاگادارن حەوتەنامەی سیروان پەنجەرەیەکی بەڕووی ئەو شیعرەدا کردەوە و لە چەند ژمارەدا باسی لەسەر کرا کە حەتم خوێنەری چالاک ئاگاداریانە و پێویست بە دووپات کردنەوە ناکات.

دەقەکانی جەنابت و منیش لەسەر ئەرێنی بوون و ڕاست هەبوونی ئەو دەقە، لەو پێوەندەدا و لە هەمان ڕەوتی سیرواندا بڵاوبوونەوە.

بە داخەوە تا هەنووکە پۆلێنکارییەکی پتەو و زانستی لەسەر ڕەوتی شیعری کوردی نەکراوە. زۆرتر هەوڵ دریاگە شیعری کوردی بەپێی پۆلێن بەندییەکانی «قوتابخانە ئەدەبییەکانی» ڕۆژئاوا بێتە کردار، بەڵام شیعری کوردی خاوەن تایبەتی خۆیەتی کە ڕەخنەگری کورد پێویستە لەبەر چاویان بگرێت.

* ڕۆڵی ژانری «شیعر» بە نیسبەت نەبوونی ژانرەکانی تر لە فراژوێ بوون و ڕسکانی باری ڕۆشنبیری گەلی کورد، ئاماژە بەدەقە کاربەخشەکان لە جووڵانەوەی هەستی نەتەوایەتی و فەرهەنگی و... شیعری کوردی بەو لێکدانەوەی کە کردت بۆ سەرهەڵدانەوەی؛ بازگەکانی چۆن پۆلێن بەندی دەکەیت، لە ڕووگەی مێژوویی- زوانەوانی و هەمیش لە ڕووگەی جوگرافیای سەرهەڵدان و تەشەنە کردنیان بە تەواوی تایبەتمەندییەکانیانەوە.. بەتایبەت تایبەتمەندییەکانی شێوازی سۆرانی و هەورامی... ئەمە پۆلێن بەندی تەشکی مێژوویی- زوانەوانی و جوگرافیایی بوو، ئەی لە بواری بابەتییەوە (موضوعی) پەیلوات کامەیە و چەشنی دابەشکردنیان بە نموونەی نڤیساریەوە (وەک دەق)... و بەراوردکاری ئەم دەقانە لەگەڵ فارسی و عەرەبیدا؛ تیشک خستنە سەردەقە مەوزووعییەکانی کوردی سۆرانی و هەورامی و جیاوازییەکانیان...

– شیعر بۆ ساڵانێکی درێژ ژانری نڤیساری کورد بووە. زۆر بابەتی ڕۆشنبیریشی هرووژاندووەو تەنانەت بەگژ نەریت و یاسا کۆمەڵایەتییەکاندا چووەتەوە و تەکانی بە کۆمەڵگەی کوردی داوە. شیعری هورموزگان هاوارێکی کۆمەڵایەتییە. یارسانەکان بۆ عیبادەت و پڕۆپاگەندەی دینی شیعریان بەکار هێناوە. فەقێ قادری هەمەوەند ژانری شیعری کردووەتە زمانی ڕەخنە و هاوار و هاندان. پیرەمێرد و گۆران و قانیع و هێمن و دەیان دەنگی زاڵی تر تەنانەت جیهان ئاراش زۆر نەریتی داوەتە بەر نەشتەری ڕەخنە.

شیعر ناتوانێ کۆمەڵگە بگۆڕێ، بەڵام لە دەروونی مرۆڤەکاندا ئاڵوگۆڕێک پێک دێنێ

زۆر دەنگ لایان وایە کە بۆ نموونە شیعری هەورامی بەس شیعری دڵداری و وەسف و عیرفانە، بەڵام لە وتارێکدا کە لە دوو بەشدا بڵاوکرایەوە «ڕەهەندەکانی هزری نەتەوەیی لە ئەدەبی گۆراندا». باسم لەو هەوڵە ڕۆشنبیری و نەتەوەییانە کردووە کە لەو زاراوەیەشدا هاتوونەتە بزاڤ. دەتوانم بێژم شیعری کوردی دنیایەکی زۆر ڕەهەندییە وێڕای ئەدەب، زۆر بواری کولتووری و کۆمەڵایەتی و ئایینیشی گرتووەتەوە.

* بەچاو کردن لە هەوێنی زمان و چییەتی توخمە زوانییەکان؛ ئاستی جوانیناسانەی شیعری کوردی و فارسی- بە هەڵاوردنی توخم و جەوهەر- چۆن لێک دەدرێتەوە؟ ئەو فاکتانەی کە شیعری کوردی بە تێکڕا لە فارسی جیادەکاتەوە هەم لە فۆرمدا و هەمیش لە ناوەڕۆکدا؟

– جەنابت زۆر شارەزای ئەدەب، بە تایبەت شیعری فارسیت. شیعری فارسی دنیایەکی زۆربەرفراوان و قووڵ و خاوەن زل دەنگی وەک حافیز و سەعدی و مەولانا و نیزامی و شاملوو. ئەو دنیایە سەرچاوەی سەرەکی خوێندنەوەی شاعیرانی ئەوسای کورد بووە. بە بێسارانی و مەولەوی و نالی و مەحویشەوە. ئەوەیە کە ئێمە جێ پەنجەی شیعری فارسی لە شیعری کوردیدا زۆر دەبینین. یان با بڵێم لە ئەدەبی بەراوردکاریدا خاوەن زۆر نزیکایەتین، بەڵام جیاوازیشن. دنیای شاعیرەکان جیاواز بووگە. ئەزموونی شیعری کوردی فۆرمی کەمتری ئەزموون کردووە. بۆ وێنە با سەیری شێوازەکانی فێردەوسی- سەعدی- حافیز و بەهار بکەین. لە شیعری نوێشدا فرووغ- سپێهری- سالحی -شاملوو- روئیایی و... هەڵبەت لە کوردیشدا جیاوازییەکان بەرچاون، بەڵام نەک بەزەبەندی دنیا فارسییەکە. لە بواری شیعرایەتی و چۆنایەتییەوە بە لەبەرچاوگرتنی دەرفەتەکان، دەبێ بێژین کە شیعری کوردیش خاوەن بەها و پێگەی خۆیەتی و لە زۆر بواردا خاوەن برەوە.

* ئاستی نوێخوازی شیعری کوردی؛ (لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان) سەرهەڵدان و پێش زەمینەکانی، دەنگەکان، دەقەکان، جووڵانەوەی تاکو ئێستا چۆن بەراوردکاری دەکەیت؟

– لە ڕۆژهەڵاتدا بارودۆخ بووەتە هۆی وەستاوی ئەدەبی. منداڵی کورد بە فارسی دەخوێنێ. دەرفەتیش بۆ پەروەردە بوونی شیعر زۆر کەم بووە. بە تایبەت لەسەردەمی پێش شۆڕشی (١٣٥٧) هەتاوی لەگەڵ هەموو ئەوانەشدا کەسانێک وەک هێمن و هەژار، یان مەلا هەسەنی دزڵی درەوشاوەن. سوارە دەبێتە ڕچەشکێنی جددی بەرەو نوێخوازی. پاشتر تا ڕادەیەک دەرفەتەکان دەکرێنەوە، وێڕای بەردەوامی ترس و لەرزەکان، بەڵام زۆر دەنگ دێنە گۆ و زۆر دەق پێشکەش دەکرێن. بەسوود وەرگرتن لە کتێبخانەی دەوڵەمەندی فارسی، شاعیرانی جددی و ماندووی ڕۆژهەڵات دەکەونە تەقەللا و کۆشش. دەق دەخەنە بەردەست. لە نێو چینی هاوچەرخدا، شیعری ترومپای سالح سووزەنی دەڕسکێ. پاشتر ڕەخنەگران هەر کامەو لەلایەن خۆیان تیشک دەخەنە سەر ڕەوتەکە. باسی شیعری شێت دەکرێت. شیعری جیاواز دەکەوێتە بەرباس. سووزەنی، یونس ڕەزایی، بێهزاد کوردستانی و دەقەکانی منیش وەک دەقی جیاواز دێنە پۆلێن کردن. لەسەر ئەو بابەتەش زۆر وتار و ڕەخنە بڵاو دەبنەوە و سیمینار بەڕێوە دەچێت. جەنابیشت باسی نەغمە لە شیعری کوردیدا دەکەیت و هەر لە گاتاکانەوە شوناسی هەڵدەگری. نەغمەش دەکرێ وەک یەک لە توخمەکانی شیعری کوردی بێتە بەر باس. هەنووکە هەوڵەکان زۆر جددی و بەردەوام هەن. داهاتوو بڕیاری خۆی دەدات.

* شیعری هاوچەرخی هەورامی: ئایا ئەم ڕەوتە وەک واقیع هەبوونی هەیە؟ دەمەوێ باس لەسەر دەنگەکان، دەقەکان و هەڵسەنگاندنی بەرانبەر بە ڕەوتی شیعری هاوچەرخی سۆرانی بکەیت...

– بەڵێ هەبوونی هەیە. پاش مەولەوی و سەیدی و بێسارانی بەتایبەت مەولەوی بۆ ماوەیەکی زەبەند ڕەوتەکە دەوەستێ، بەڵام کاک عوسمان موحەمەد هەورامی چەند دەق پێشکەش دەکات هەندێ تایبەتی خۆی هەیە. من لەو شیعرانە تەنیا دوو شیعرم بینیوە. نازانم هیتریش هەیە یان نەء.

ئەو کارەش تەنیا تروسکەیەکە، بەردەوام نییەو نابێتە خاوەن کاردانەوەی زۆر. دواتر من و هاوڕێی خۆشەویستم جەلیل عەباسی کەوتینە هەوڵ و ئەزموونکاری. تا هەنووکە ناوبراو بەرهەمەکانی خۆی وەک کتێب بڵاونەکردووەتەوە. یان لانی کەم من ئاگادار نیم.. (ئەڵبەت کەسانی تریش هەبوون و هەن. دواتر کولسووم عوسمانپوور لە کتێبی گرێدا چەند شیعری هەورامیش چاپ دەکات و...) وێڕای تەنگژەی ماڵی و.... بە هەوڵی زۆر توانیم (زەڕنەو ئاسۆی) و دواتر (هورپڕای گەچ و تەختەی) بخەمە بەردەست خوێنەر. ئەو دووبەرهەمە بوونە جێی سەرنجی ڕەخنەگران وەک پێشتر ئاماژەم پێکرد. ترسی لاوانی ئەو زاراوەیە شکا و هاتنە مەیدان. من هیوام بە چەند دەنگێکی لاو زۆرە. دڵنیام هەنووکە لە ئاست چۆنایەتی شیعری نوێی هەورامی هاوشانی لەگەڵ سۆرانی دەکات و قسەی بۆ کردن هەیە. هیوادارم بەرهەمەکانی کاک جەلیل-یش بکەونە بەردەست. باقی دۆستانیش زۆر جددیتر بن. بۆ نموونە من چەند شیعرێکی نامیق هەورامیم خوێندووەتەوە کە سەرکەوتوو بووگن. لە «گرێ»ی کولسوومیشدا چەند شیعری هەورامی تێدا بوو کە دواتر هاتە بازاڕ. هەنووکە

من ئاگـاداری هەولّی پۆلیّک لاوم، کـە لە مـەریوان و پاوەو نودشە خەریکی هەولّن. بەداخەوە هەندیّ شاعیری هەورامی کە هەلّایەکی زۆریش دەنیّنەوە و جاروبار لاوان دلّسارد دەکەنەوە و بەپیّشکەشکردنی نەزمی گوێلاوێن، بەلای خۆیانەوە بەگژ دەقە جددیەکاندا دەچنەوە، هیّشتا بەرهەمـەکـانیـان چ لە ڕووی زمـان و چ لە ڕووی فـۆرم و تەکنیک و ناوەرۆک، لە ئاست سـەردەمی سـەیدی دان. بگرە بەرهەمەکانیان نەگەیشتبیّتە ئاستی بەرهەمەکانی ئەو شـاعیـرەش، بەلّام لاوان دەبیّ خۆیان مـاندوو بکەن. پەلەیان نەبیّت. زۆر بـخـوێننەوە. من باوەڕم بەڕەوتەکـە هەیە.

* یەکـیّک لەو دەنگانە لە چالاکی نۆژەنی شـیـعـری هەورامـیـدا، جـەنابتـە، بزانم چۆن هەسـتت بەم بۆشـاییـە کـرد، کـارەکـانت هەم لە ئاسـتی چەندایەتیـدا و هەم لە چۆنایەتیـــدا خـــۆت چۆنی دەبینیت، تا چەند لە نیّـــو بەردەنگی هەورامـیدا جیّ پەنجەی خۆت دەبینیت؟ ئاخۆ «زەڕنەو ئاسـۆی و هورپڕای گەچ و تەختـەی) بوونە هۆی ژیانەوەی شیعری سەردەمانەی هەورامی؟! داهاتوو چۆن دەبینی بەم گوزارە گەلەوە کە هەن هەم وەک کۆسپ و هەم وەک ئامانج؟

– پێشـتریش ئاماژەم پێکرد من ئەزموونەکانی شیعری کـوردیم بەوردی خـوێندووەتەوە. هەر لە هۆرمـوزگـانەوە شـوێن ڕەوتەکە کـەوتووم. بەو قـەناعـەتە گەیشـتم کـە لە زاراوەی هەورامـیـــدا وزەیەکی پەنگاوە هەیە کـــە دەبیّ کـەشف بکرێت و بتـەقـیّـتـەوە. ئەوەشم بەهۆکـارێکی دەولّەمـەندی ئەدەبی کـوردی زانیـوە. لەو پێناوەشـدا زۆر مـاندوو بووگم، چونکە وەک ئاگـادارن لە هەورامـیـدا چ کـتـێبـێک کـە وەک شـیـعـری نوێ نـووسرابیّ لەبەردەست نەبوو. دەبووا زۆر زەحـمـەت و کـۆشش و ئەزمـوونکاری بکرایە ڕەوتەکە پێچرابوو. هەورامی پاش مـەولەوی، نە پیـــرەمـــێـــردی هەبوو، نە شـــێخ نووری و نە گـــۆران. نە قوتابخانەکانی کفری و ڕوانگەی هەبوو نە ئەزموونەکانی هەولێرو... بۆیە کـارەکـە هێندەش سـانا نەبوو. ترسناک بوو، بەلّام من بڕیاری خـۆمم دابوو. بە واتایەکی تر ئەو بڕیارە بەسەرمدا ڕژابوو. پێم وایە تا هەنووکەش توانیومە سـەرکەوتن بەدەست بهـێنم. لە ئاست چەندایەتی، ئـێمـە دەبیّ لەسـەر ئەو بەرهەمـانە قـسـە بکەین کـە لە بازاڕن و لەبەر دەستن. تا هەنووکـــە زۆر تـامـــەزرۆ بووگم کـــە کتـێبـێکی جددیتر کـە خاوەن ئەزموونی تایبـەت بێت بە (زەڕنەو ئاسـۆی و هورپڕای گەچ و تەختـەی) زیاد بکرێت و منیش بتـوانم سـوودی لێبـەرم. لە ئاست چەندایەتیش وتم. هەموو ئەو ڕەخنانە بۆ خۆیان باشترین زمانن و نابیّ من هیچ بلّـێم. (هورپڕای گـەچ و تەختـەی) وەک وتم لە فیـسـتیـڤـالّی کـتـێبی دەهەدا، وەک یەک لە چوار بەرهەم هەلّبـژاردە بوو. کـە دەلّێم یەک لە چوار، مەبەسـتم ئەوەیە کـە دەسـتـەی هەلّسـەنگاندن، چوار بەرهەمـیـان پێکەوە هەلّبـژاردبوو کـە خـەلّات و نووسـراوی تایبـەتیـان پیّ بەخـشـــرا. من باوەڕم وایە هۆرزانەوەی کـولتـووری لە ئارادایە. کوردی گەشەی زۆر دەکات. هەورامیش بەشێکە لە کـوردی. هەنووکـە زۆر لاو هەن کـە خـەریکن. منیش شانازییان پێوە دەکەم.

* بە پەیلوای تۆ، زوانی هەورامی بۆ وتنەوەی شیعری ئاوانگارد تا چەندە کـۆکە، هەسـتت بەوە نەکـردووە کـە توخـمـەکـانی ئەم زوانە بۆ داهێنانی ئاوا شـیـعـرێک لە مـۆسـیـقـاو دابەزاندندا قـەلّس بێـتـە بەرچاو، من بۆ خـۆم بەخوێندنەوەی شیعرەکانی تۆ هەست بەم ناکۆکییە دەکەم، ڕەنگە نوقسانیش لە لایەن ئێمەوە بیّ کە تا ئێستا زوانی هەورامی لە بازنەی تەکنیکی ئەوسای قەتیس مابێتەوە و مشتومالّ نەکرابیّ و بۆ بیسەر ئاوا بێتە هەست پێکرن: لەوا کە شیعری سەردەم زۆرتر ڕووکردی گوتاری بەخۆیەوە گرتووە و لە عـەینی سـاکاری دەبیّ وزەی تێدا بیّ. نازانم خۆت لەم بارەوە چی دەلّێت؟

– بەڕێزم، جەنابت وەک یەکێک لە ڕەخنەگرانی خاوەن قـەلّەم، بـاش بۆی دەچیت. با منیش ئەوەی پیّ زیاد کـەم کـە مێـشکی بەردەنگی هەورامی وا ڕاهاتووە. خـووی بە کـێش و مـۆسـیـقـا و سـەروای شـیـعـرەکـانی مـەولەوی و سـەیدی و بێـــســـارانی–یەوە گـــرتـووە. تۆ ناتوانی بە تەکـانێک ئەو دنیـایە بگۆڕی. ئەمـەش بۆ نوقـســانی زوانەکە ناگـەڕێتـەوە. من کـەمـوکـوڕییـەک لە زوانەکەدا نابینم. بۆ خـۆم توانیـومـە کـەشـفی زمـانـی و ئەزمـوونە شیعرییەکانم بەو زوانە دابڕێژم. ئەلّبەت لە سۆرانیشدا خـاوەن ئەزمـوونم. پێم وایە هەورامی بۆ شـیـعـری نوێ لە سۆرانی نەرمـتـر و دەسـتـەمـۆترە، بەلّام دەبیّ مومـارەسـە بکرێت. دەبیّ کاری لەسـەر بکرێت. من پێم وایە دنیـای بەردەنگی هەورامیم شـلّـەژاندووە. ڕەخنەکـان زمـانحـالّی ئەوەن لاوەکـان، بەتایبـەت خـوێندکـارانی زانکۆ هەنووکـە

خۆیان بە شیعری نوێوە خەریک کردووە، ڕاستە هەر شڵەژاندن و جیاوازبوونێک، هەر نوێکردنەوەیەک و جۆرێ تر بوونێک خاوەن گیروگرفتی خۆیەتی. ئێمە ئەو هێرشانەمان لەبیر ناچێ کە دەکرانە سەر نیمایۆشیج. یان تەنانەت مامۆستا گۆران. ئەویش وێڕای ئەو دۆخەی کە شێخ نووری و چەند کەسی تر بۆیان سازاندبوو. لە هەورامیشدا هەروەهایە، بەڵام ڕەوتەکە دەستی پێکردووە، دڵنیام ناوەستێ. ئیمانم بە لاوان زۆرە.

با ئەوەش بڵێم کە ئەو دەقانە ئەزموونی شیعری منن. کۆمەڵگە، بەتایبەت خوێنەری چالاک بڕیاریان لەسەر دەدات، چونکە من پێم خۆشە لەگەڵ خوێنەری چالاکدا هەبم، پێم وایە شیعریش وەک باقی دەسکەوتەکان دەبێ تایبەتی بکرێتەوە. واتە جددیتر بێت. دەقەکان دەبێ خوێنەر بەرەو لای خۆیان ڕابکێشن. واتە ڕچەشکێن بن. مەرج نییە دەقی جددی خۆی تا ئاستی بەردەنگ دابەزێنێ. ئەگەر وابێ ڕەوتی ئەدەبی دەوەستێ. چیدیکە جیاوازی و ئەزموونی تایبەت مانای نامێنێت.

* هەر لەم فەزایەدا حەزدەکەم ئاماژە بە بابەتێک بدەم کە بەڕاستی کێشەیەکە بۆ شیعری گەلانی تر بەتایبەتی شیعری فارسی کە ئەویش خستنەگەڕی باسی «قەیران»ە: قەیرانی شیعر، قەیران لە شیعردا، قەیرانی بەردەنگ (مخاطب)، قەیرانی کۆمەڵگەو... ئایا لە شیعری کوردیدا بەتایبەت لە شیعری هاوچەرخی هەورامیدا ئەم کۆسپانە دەبینرێن تۆ چۆنی بۆ دەڕۆیت...

– ئەو قەیرانانە لای ئێمە هەن و نیشن. شیعری فارسی لە تێریدا دووچاری قەیرانە، بەڵام لای ئێمە لە برسیەتیدا. ئەگەر ئێمە بە نیسبەت دەرفەتەکان، دۆخەکە هەڵسەنگێنین، دەبێ شانازی بە خۆمانەوە بکەین وەک گەلی کورد. بۆ وێنە بۆ ئەدەبی فارسی بە سەدان گۆڤار و ڕۆژنامە و بە دەیان کەناڵی ڕادیۆیی و تەلەفزیۆنی خەریکی ڤەشان و هەوڵن. ساڵانە دەیان فیستیڤاڵ و خەڵاتی جۆراوجۆریان هەیە، بەڵام لای خۆمان چی (مەبەستم کوردستانی ئێرانە). شاعیران و ئەدیبان لەوپەڕی تەنیایی و بێ کەسیدا خەریکی هەوڵن. بەردەنگیش دۆخێکی باشتری نییە. ئەو بەزمانەکەی خۆی نەیخوێندووە. زۆربەی هەرە زۆری ناتوانێ بە زمانەکەی خۆی بخوێنێتەوە. لەگەڵ هەموو ئەوانەشدا کار دەکرێ و هەوڵەکان بەردەوامن. با خاڵێکی بەرچاوت بیر بهێنمەوە. هەنووکە تیراژی ئەو بەرهەمە شیعریانە کە بە فارسی دەنووسرێن لە هەزار تێپەڕ ناکات، واتە تیراژی هەزار بۆ ٧٠ ملیۆن کەس. هێشتا گلەییش دەکەن کە نافرۆشرێت، بەڵام لێرە، بۆ نموونە حەشیمەتی هەورامی ئەوپەڕی یەک ملیۆن کەسە. تیراژی (زەڕنەو ئاسۆی) ١٠٠٠ دانە بووە تەواو بووە. (هورپڕای گەچ و تەختەی)ش هەروا. ڕەخنەکارانیش لێی وەدەنگ هاتوون و زۆر بابەتی بە پێزیان لەسەر نووسیون. مەرج نییە من لەگەڵ هەموو بۆچوون و ڕەخنەکان بم، بەڵام ڕێزیان بۆ دادەنێم. بەوردی دەیانخوێنمەوە و سوودیان لێ وەردەگرم. کەواتە قەیرانەکە هەیە، بەڵام لای ئێمە لە ئاست دۆخەکە کەمترە.

* بە بەراوردکاری نێوان دەقە کوردییەکان لە هەمبەر دەقە فارسی و عەرەبیەکاندا، من پێم وایە کە بە تێکڕا زوانی کوردی و بەتایبەت زوانی کوردی هەورامی نەبووەتە پێخوستی ژێر پێی دەسەڵاتچیانی سیاسی و تۆتالیتەی زوانی زاڵ؛ هەر بەم هۆیەوە توخمە زوانییەکەمان لە خود ئاگادا بە ساغی ماونەتەوە و لە فرە ڕەهەندا دەوڵەمەندن، بەڵام ئەم وێنە شیعریانە لە زمانی گەلانی فارس و عەرەبدا ئەگەر هەن تەشکی عیرفانی و ئیستیعاریان پێدراوە، واتە بوونەتە پێڕەوی هەمان یاسای زوانی دەسەڵات، بەڵام کاتێک شاعیری کورد دەست بۆ چێکردنی هەندێ چەمکی باوو ناباو دەبات؛ باشترو ڕەهاتر دەتوانێ لەگەڵ دیاردە ناوەکییەکاندا مامەڵە بکات تا ڕادەیەکیش بازنە قۆرخکراوەکانی مۆراڵی و بڤەدار دەبەزێنێ و دەچێتە نێو ئێروتیکیای زوان و شکاندنی هەندێ یاسای پاوانکراو بە ڕووتی و نیوە ڕووتی بەکاریان دەبات. کە ئەمە لە هەمبەر بارە ئەخلاقی و مۆراڵییەکانی گلێرگە پارادۆکس یان بە زمانی ساکارتر کێشە دروست دەکا. لەوا کە زۆربەی شاعیرانیشمان ئایینی و دەروەستی ئاکار بوون؛ بەڕای من لە ناخودئاگای شاعیردا ئەم چەمکە داسەپا.. چێ نەکراوەو داسەپاوە، بۆیە ئێمە ئەم هەڵوێستە ڕۆحییە لە شاعیرانمان شک دەبەین و ئەو وێنە ئیرۆتیکیانە کە لە دەقەکانی بێسارانی و مەولەوی و سەیدی و... هەن بەڵگەی سەلماندنی ئەم بۆچوونەن، بزانم پەیلوای ئێوە لەم کایە زوانییەدا چییە؟

– بۆچوونەکەی جەنابت بە ڕاست دەزانم و لەگەڵتام.

شاعیری کورد و شیعری کوردی له خزمەت دەسەڵاتدا نەبووە. شیعری کورد لە خەڵات و بەراتی دەسەڵاتداران بێ بەش بووە. با نموونەیەکت بۆ بهێنمەوە، لە پاڵ دەسەڵاتی دیوەخانەکانی دزلێدا، مەلا هەسەن ژیاوە. لەوپەڕی ڕووتەڵەیی و کزی و دەستکورتیدا. باوکی ڕەحمەتیم بەلایەوە خوێندوویەتی. دەیوت دەرسی پێ دەوتین، دەیوت بەس تڵفە چایی وشکەوە کراوم!! بۆم بهێنن، یان چەند کولێرە زەڕات!! لە ژێر خانێکدا ژیاوە کە باوکم کاتێ وەسفی دەکرد ئاو دەڕژایە چاوی، بەڵام لەگەڵ هەموو ئەوانەدا دەڵێت:

من هەڵۆی بەرزی لووتکەی دالانیم
هەرگیز وەک قەڵاو ناکەومە چینە

کەواتە دەسەڵاتدارانی کورد خاوەندارییەتیان لە ئەدیبان و شاعیرانی بە بەهرەی خۆیان نەکردووە. چ بگات بە دەسەڵاتی ناخۆیی؟! قانیع هەر ڕۆژ لە گوندێک بووە. هەژار و هێمن خۆت باشتر دەزانی، بەڵام شیعرەکە پاراو و سەربەست ماوەتەوە و توخمە ڕەسەنەکانی پاراستووە. بۆ نموونە کێش. یان کرکە کە جەنابت باست کردووە.

* هەروەها کە ئاماژەت دا؛ من لە نووسینەکانمدا لە بارەی جەوهەری جوانیناسانەی شیعری کوردی هەورامی توخمێکم پێناسە کردووە و بڵاو کراونەتەوە: ئەو توخمە بە ناو«کرکە» بۆ میتافیزیکی زوانی هەورامی، پێشنیارکردووە و پێم وایە کە هەر لە دەقە ئەدەبییەکانی پێش ئیسلام لە گاتاکانەوە تا درەختی ئاسووریک و دواتر ئیسلام هۆرموزگان و ئورامنەکان «باباتایەر» و یارسانەکان و بێسارانی و مەولەوی و سەیدی تا شیعری سەردەم و تا شیعرەکانی جەنابت و هەروەها لە... زوانی هەورامیدا ئەم توخمە لە ناخ و دووتوێی هەندەسەی زمانەکەدا دەبینرێ و نەگۆڕە. ئەم توخمە، ئاوەها ساغ ماوەتەوە. ئەوها ماوە دەنگانە کە لەسەر «خێرایی دەنگ و تەکیە» لە زوان و لە شیعردا ڕەنگی داوەتەوە کە توخمێکی جوانیناسانەیە و لە کۆی ئەو زمانەدا ئەم توخمە هەیە، بووەتە هۆی سڵۆکی و راونەکردنی ئەم زوانە لە قاڵب و قاوغی تایبەتیدا، ئەم پرەنسیپەیشە بووەتە هۆی جیاکردنەوەی شیعری هەورامی و سۆرانی و تەنانەت فارسی و عەرەبی و تەنانەت ئاوازی سیاچەمانەش لەسەر ئەم جەوهەرە زوانییە چێ کراوەو دەکرێ. مۆسیقازانەکان، بۆ ئەم کارە نۆترێژی بکەن و ئاوازی هەورامی و تەنانەت کوردی وەک مۆسیقاو هونەری گەلانی تر، بکرێتە قاعیدەمەند و ڕێسای هونەری بۆ دابنرێ حەز دەکەم تۆش لەم بارەیەوە ڕوانگەی خۆت بەیان بکەیت.

– من ئەو کەشف و بۆچوونانەی جەنابتم بەوردی خوێندووەتەوە. کەشفێکی زۆر بەپێزە. کاری ڕەخنەگر هەر ئەوەیە. کەشفی تایبەتییەکان لە دەقەکاندا. جەنابت توخمی کرکەت باش کەشف و پۆلێن کردووە. بە باوەڕی منیش پێویستە وەک توخمێکی ئێرەیی و خۆیی کە مۆلکی تایبەتی دەقە کوردییەکانە بێتە باسکردن و پەرەپێدان، هەروەها پێویستە مۆسیقازانەکانیش ڕاوەستەی لەسەر بکەن و بیکەنە بنەماو پێوەر بۆ کارەکانیان. چ دەبێ ئەگەر لەبری «گا» ئێمە توخمی کرکە بقۆزینەوەو جێگای خۆی پێ بدەین و ڕەسەنایەتی میللی و... کوردی پێ دیاری بکەین و...

١– هورزانەوە: ڕەستاخێز (ئەم وشەیە لە لایەن کاک ڕەووفەوە بۆ هاوتایی واژەی «ڕەستاخێز» پێشنیار کراوە).
٢– نیەکات: نەکات. وشەیەکی کەلهوڕییە.